

راهکار های تحقق عدالت آموزشی در آموزش و پرورش ایران

سید محسن سیدی

کارشناسی ارشد، روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد صحنه

اداره آموزش و پرورش شهرستان سنقر، آموزشگاه سایه کر سفلی

Mohsen.seyedi946@gmail.com

09390483006

چکیده

شرط لازم برای دسترسی به جامعه‌ای متعالی، پویا و توسعه یافته، تأمین و بروز مقوله عدالت است. هر قدر پدیده عدالت بیشتر تعمیم یابد و برای گسترش و بسط آن هم‌اندیشی شود، قطعاً به جامعه‌ای پایدار و توسعه یافته‌تر منجر می‌شود. از پیامدهای نبود عدالت، افزایش شکاف طبقاتی، نارضایتی و نابهنجاری در ابعاد گوناگون است که نتیجه‌ای جز تحول و تغییر نظام نداشته است. تعریف‌های واژگانی و مفهومی، تعیین مصداق‌ها، راهکارها و روش‌های تحقق عدالت، از مباحث جدی ادیان الهی، مکاتب و اندیشه‌ورزان تاریخ بشر بوده است. مصلحان اجتماعی با هرگرایش، زمان و مکانی اتفاق نظر داشته‌اند که رسیدن به عدالت و ثبات اجتماعی مطلوب، تنها با عبور از شاهراه عدالت آموزشی میسر است. توجه به کودکان به‌عنوان یادگیرندگان موفق مادام‌العمر و شهروندان مؤثر، راهی مطمئن برای تحقق عدالت اجتماعی از طریق درهم‌شکستن چرخه فقر نسلی است. بدین لحاظ، موضوع عدالت آموزش محور مستدام، از بحث‌های راهبردی همه نظام‌ها بوده است.

کلید واژه: عدالت، عدالت آموزشی، آموزش و پرورش، تحقق عدالت

مقدمه

عدالت واژه ای است که از دیرباز توانسته است ذهن و زبان های زیادی را تسخیر کند . عدالت ابعاد گوناگونی دارد . عدالت اقتصادی ، قضایی ، سیاسی ، ... آموزشی ، قومیتی و ... . عدالت آموزشی یکی از زیربنایی ترین ابعاد عدالت است در فرهنگ دینی ما همان قدر که علم و آموزش مورد تاکید قرار گرفته است بر عدالت به عنوان یک اصل ضروری نیز پای فشرده اند . پیشرفت جامعه امروز ما منوط به تحقق عدالت آموزشی است . عدالت آموزشی می تواند آموزش و پرورش ما را در همه حوزه ها دچار تحول کند و زمینه بروز استعداد ها و توانمندی ها را در سطح کلان فراهم آورد . در این عصر زراندوزی ها و بی عدالتی عدالت به زلال چشمه ای می ماند که می تواند روح را بپالاید و خصوصا تحقق این اصل در آموزش و پرورش می تواند فردای روشن را برای فرزندان این دیار به ارمغان آورد . در این مقاله به اختصار به عدالت آموزشی و راهکارهای تحقق آن در آموزش و پرورش پرداخته می شود .

عدالت چیست ؟

در تعریف عدل نظرات گوناگونی ابراز شده است بدون مشخص شدن تعریف دقیقی از عدل ممکن است تلاشمان برای تحقق این اصل بی ثمر شود . لذا باید ابتدا به واژه عدل پرداخت و سپس برای حاکم شدن آن کوشید . « واژه عدل در ۷ سوره از سوره های قرآن و در مجموع ۱۳ بار آمده است ... در پاره ای از آیات عدل ، مرتبط با روز داوری استعمال شده است . »
مولا علی (ع) در تعریف عدل فرموده اند : « العدل انصاف : عدل انصاف است . » یا « العدل حیاه : عدالت زندگی است . »
در غرب نیز تعاریف متفاوتی از عدل شده است :

« آگوستین قدیس از آفریقای شمالی نیز در تعریف عدل می گوید : عدالت عبارت است از مطابقت با نظم و هر جامعه ای برای خود نظم و نظامی دارد . »

رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) نیز در باره واژه عدل فرموده اند :

« عدالت عبارت است از حد وسط بین افراط و تفریط و آن از فضایل اخلاقیه است ، بلکه عدالت مطلقه تمام فضایل باطنیه و ظاهریه و روحیه و قلبیه و نفسیه و جمیه است زیرا که عدل مطلق ، مستقیم به همین معنی است . »
استاد شهید مرتضی مطهری در کتاب گرانسنگ خود عدل الهی درباره عدالت مطالب ارزشمند و دلنشین بیان می کند و سپس تعاریف زیر را از عدل ارائه می کند .

الف : موزون بودن بحث عدل به معنی تناسب در مقابل بی تناسبی از نظر کل و مجموع نظام عالم است .

ب : تساوی و نفی هر گونه تبعیض : عدالت یعنی رعایت تساوی در زمینه استحقاقی های متساوی البته معنی درستی است . عدل ایجاب می کند این چنین مساواتی را و این چنین مساوات از لوازم عدل است .

ج : رعایت استحقاق ها و عطا کردن به هر ذی حقی آن چه استحقاق آن را دارد .

معنی حقیقی عدل که درباره خداوند صادق است به معنای اعطاء حق به ذی استحقاق و تا حد زیادی با همین معنای دوم قابل انطباق است .

با ارائه تعاریف متعدد از عدل در مجموع می توان عدل را « اعطاء کل ذی حق حقه » تعبیر کرد ولی علاوه بر تعریف مذکور می توان معانی زیر را نیز از آن برداشت نمود :

۱- نهادن هر چیز در جای خود

۲- موزون بودن (تعادل و تناسب)

۳- تساوی و نفی هر گونه تبعیض

۴- میانه روی بین افراط و تفرط

۵- برابری اجتماعی (قسط ، عدالت اجتماعی ، قضایی ، سیاسی ، آموزشی ، اقتصادی)

عدالت در سند راهبردی آموزش و پرورش کشور

نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران تحولی بنیادین را مبتنی بر آرمان های نظام اسلامی، در چارچوب یک سند راهبردی¹ در دست اجرا دارد. در «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» که کلمه عدالت بارها در آن آمده است، بسط و گسترش عدالت آموزشی از راهبردهای اصلی است و توسعه آموزش و پرورش باکیفیت برای تمامی گروه های هدف تبیین شده است.

رویکرد محوری این سند راهبردی، عدالت تربیتی است. در سند تحول، واژه تربیت با تعریف «فرایند تعاملی زمینه ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت مترپیان، به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد» معنا شده است. یعنی مجموعه ای از فعالیت های آموزشی و پرورشی رایج که به تقویت مهارت ها و توانمندی های فرد و شایستگی های او در تمام ساحت های وجودی وی کمک می کند. بنابراین، عدالت تربیتی یعنی عدالتی که به تربیت در همه ساحت های شش گانه زیستی - بدنی، علمی - فناوری، زیبایی شناختی - هنری، اجتماعی - سیاسی، اعتقادی - اخلاقی و اقتصادی وجودی انسان بپردازد؛ مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و با هدف تحقق شجره طیبه. برای تحقق عدالت باید به همه ابعاد وجودی انسان در کنار هم توجه شود؛ به نحوی که از طریق رشد متعادل و متوازن، هیچ بُعدی به دلیل حاکمیت ابعاد دیگر فراموش نشده باشد.

عدالت تربیتی زمانی محقق می شود که عدالت آموزشی و فرصت یادگیری برای رشد همه جانبه مخاطب فراهم باشد. اگر نظام آموزش و پرورش بتواند این فرصت یادگیری را ایجاد کند و یک انسان چندبُعدی تربیت کند، می توان گفت عادلانه برخورد کرده است. اما اگر در هر بُعدی کم بگذارد، به انسان بی عدالتی شده، زیرا اجازه رشد همه جانبه از او گرفته شده است.

ضرورت عدالت آموزشی

محقق شدن عدالت در یک جامعه، ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ و آموزش آن کشور دارد. اگر در آموزش و فرهنگ یک کشور گریز از تبعیض، فساد، خیانت و حق کشی وجود داشته باشد و مردم به حق و عدالت گرایش داشته باشند می توان به نوعی تعادل در آموزش رسید که همان عدالت فرهنگی و آموزشی است. جایگاه رفیع آموزش و وجود استعداد های سرشار و توانمند وجود عدالت را بیشتر ضروری می سازد.

آموزش به عنوان رکن ترقی و پیشرفت یک کشور در صورتی فراگیر خواهد شد که عدالت آموزشی در سیستم آموزش و پرورش و نهادهای آموزشی دیگر حاکم شود. عدالت آموزشی یعنی بهره گیری همه استعدادهای کشور از امکانات متناسب با نیازهایشان و تحقق این آرزوی دیرین مستلزم اراده ای قوی و همه جانبه نگر است تا با جلوگیری از انباشت امکانات و توانمندی ها در یک نقطه خاص یا برخی مناطق برخوردار زمینه بهره مندی همه استعدادها از امکانات را فراهم آورند.

عدالت آموزشی در آموزش و پرورش از اصولی است که اخیراً دولتمردان برای اجرای آن اهتمام خاص مبذول داشته اند و در برنامه

های کار به دستان آموزش و پرورش بر اجرای این اصل غریب تاکید شده است. عدالت آموزشی آرزو و امیدی است که می تواند فردای روشنی را برای فرزندان این دیار به ارمغان آورد.

تاثیر عدالت آموزشی

عدالت آموزشی بنیان فکر و فرهنگ یک جامعه است. با عدالت آموزشی قله های رفیع نابرابری ارتفاع شان کم خواهد شد. وقتی عدالت آموزشی در یک سیستم آموزشی حاکم باشد فرهنگ آن جامعه متوازن و پایدار خواهد بود و در بستر این فرهنگ متوازن بالندگی فکری، اقتصادی، سیاسی و آموزشی رشد می کند. تنها در صورتی می توان به عدالت در جامعه امید بست که عدالت آموزش حاکم باشد. با عدالت آموزش بغض گلوگیر فرزندان نشسته در یک کلاس در دورترین روستاها به لبخند و مهرگره خواهد خورد و یکرنگی و صفا و صمیمیت در هر کجای این کشور عزیز تماشایی خواهد شد.

آنچه مسلم است عدالت آموزشی می تواند بسترساز عدالت آموزشی، اجتماعی و اقتصادی باشد با عدالت اجتماعی نخبگان شناسایی و جذب می شوند و با عدالت آموزشی یکسو نگری و یک جانبه گرایی رنگ می بازد و زمینه بروز همه استعدادها در این دیار فراهم می شود.

عدالت آموزش که جزیی از عدالت فرهنگی است زمینه برخورداری افراد یک جامعه از همه امکانات برابر آموزش را فراهم می آورد. در طول تاریخ، عدم وجود عدالت آموزشی و فرهنگی از سرعت پیشرفت تمدن بشری کاسته و همواره تضاد طبقاتی به چشم می خورد. یکی از شاخه های مهم عدالت محوری فراهم شدن امکان رشد و اعتدال فرهنگی و آموزشی برای همه مردم صرف نظر از جنس، طبقه، نژاد و یا رنگ است. در نظام حکومتی امام مهدی (عج) نادانی، بی سوادی و کم خردی به طور کلی ریشه کن شده و همه انسان ها به مقتضای توانایی خود از بالاترین حد دانش بهره مند می شوند.

بدیهی است ملتی که دلدادگی به عدالت برایش به صورت یک باور درآمده باشد و این باور از میان کتاب های درسی ذهن فرزندان این دیار را به کنکاش و تکاپوی بیشتر برای توزیع امکانات متناسب با نیازهای روز نشات گرفته باشد می تواند در حاکم شدن ارزش های متعالی انسانی در پرتو برابری های مطلوب آموزشی مثمرتر باشد.

با تحقق عدالت آموزشی و فرهنگی است که همه استعدادهای توانمند بارور و شکوفا می شود حکومت با استفاده از امکانات موجود نسبت به آموزش گسترده مردم برای احترام به قانون و روی آوری به عدالت و هنجارپذیری خواهد کوشید.

عدالت فرهنگی و آموزشی است که می توان بین اجزای جامعه همسویی ایجاد کرد و جامعه را به سمت اهداف متعالی پیش برد. حس میهن دوستی، فداکاری، ایثار و غیرتمندی و ایستادگی در برابر ظلم و جور را در آن جامعه برانگیخت و آن را یک صدا و یک دل و یک پارچه در راه سازندگی و آبادانی و پیشرفت پیشگام کرد.

عدالت آموزشی می تواند بنیان جامعه را متحول کند. کشور را به سمت علمی نگری و حرمت نهی به علم پیش برد. جامعه را از صعب ترین مسیرها برای نیل به سربلندی سوق دهد، می تواند جامعه را از فقر مضاعف و تنگدستی برهاند و با توزیع مناسب امکانات خصوصاً در زمینه نیروی انسانی کار آزمون فرزندان شایسته ای را به این سرزمین پاک تقدیم نماید.

درهم تنیدگی عدالت، فرهنگ و تربیت

وفق پیام مقام معظم رهبری^۲، باید اذعان کنیم که در دهه پیشرفت و عدالت، نمره مطلوبی در باب عدالت به دست نیاورده ایم. بر این مبنا دو مقوله «اقتصاد و فرهنگ» در صدر اولویت های کشور اعلام می شود تا از طریق تیمار و تقویت این دو شاهپیر تضعیف شده محور توسعه، بدنه کهن مرز و بوم ایران اسلامی را در بلندای افتخاری مقتدرانه، همچنان جاودانه مستحکم کرد. شاید با استمرار تحول ملی، محور تحول فراملی و مشاهده طلوع و استقرار مصداق تام عدالت مهیا شود!

اولویت فرهنگ در توسعه عدالت را می توان معادل با تحقق عدالت فرهنگی برشمرد. بررسی تحلیلی مبین این است که گلوگاه تحقق عدالت فرهنگی، توسعه و تعمیم عدالت تربیتی در کشور است. بنابراین، عدالت فرهنگی به گونه ای جدانشدنی، با عدالت تربیتی و عدالت آموزشی گره خورده است. آموزش به طور کلی مؤلفه ای فرهنگی است و مقوله آموزش و پرورش در بستر فرهنگ جامعه تداوم دارد؛ به نحوی که میان نظام آموزشی با فرهنگ جامعه داد و ستدی مستمر و نهادینه وجود دارد.

وضعیت اجرای عدالت تربیتی

با توجه به وظیفه حاکمیتی دستگاه تخصصی متولی تعلیم و تربیت عمومی و همگانی در کشور و حسب قوانین و اسناد مصوب، وزارت آموزش و پرورش مسئول سیاست گذاری، برنامه ریزی، هدایت و نظارت در خصوص توسعه عدالت در حوزه آموزش و پرورش (تربیت) است. بر این مبنا، مقام معظم رهبری طی سیاست های ابلاغی تحولی و سیاست های ابلاغی برنامه ششم توسعه، در ایجاد تحول بنیادین در آموزش و پرورش کشور از طریق اجرای سند مذکور توصیه مؤکد و مکرر داشته اند. شاید در شرایط فعلی یک تعریف کاربردی که بتوان در حوزه آموزش و پرورش ارائه داد، تعادل و توازن فرصت های یادگیری برای همه است. هر کودک^۳ متناسب با ظرفیتی که دارد، باید فرصت یادگیری داشته باشد و تا جایی که فرصت و استعداد او اقتضا می کند، رشد کند. اگر چنین شرایطی برای جامعه ایجاد شود، در واقع اصل عدالت رعایت و تعمیم یافته است، زیرا تحقق عدالت تربیتی مستلزم عدالت آموزشی و فراهم شدن دسترسی به آموزش و پرورش با کیفیت برای تمامی کودکان است.

در نظام آموزش و پرورش شاخص ها و مؤلفه هایی به عنوان مصداق های عدالت آموزشی تعیین شده اند و در منابع به صورت طبقه بندی شده وجود دارند. از جمله آن ها می توان به نسبت دانش آموز به معلم یا نسبت دانش آموز به فضا یا تراکم دانش آموز به کلاس اشاره کرد. همه این ها شاخص های توزیع عدالت در آموزش و پرورش هستند.

با وجود آنکه سند تحول، عدالت تربیتی را برای تمامی گروه هدف و در دو بعد کمی و کیفی تبیین کرده است، گاهی از عدالت به معنای توزیع مساوی امکانات و منابع یاد می شود. در حالی که عدالت آموزشی را دسترسی نابرابر به آموزش تعریف می کنند تا نظام آموزش و پرورش، متناسب با این نابرابری، سیاست گذاری و برنامه ریزی کند. به همین دلیل، در عمل عدالت به سطح میزان توزیع منابع و امکانات، آن هم برای گروه های هدف انتخابی و نه همه مخاطبان سند، تقلیل می یابد. این نوع عدالت، حتی اگر محقق هم شود، ظاهری است و در متن آن بی عدالتی موج می زند؛ چرا که در تقسیم عادلانه و نه مساوی، امکانات آموزشی و فرصت یادگیری در قالب ابعاد کیفی و فرهنگی مهم است.

پیشنهاد عملیاتی تحقق عدالت تربیتی

در وضع موجود، تحقق عدالت تربیتی نیازمند اقدامات استمراری و استقرار به طور هم زمان است. اولین گام به سوی تحقق حداکثری عدالت در استمرار اقدامات جاری، داشتن برخوردی ناعادلانه و جبرانی به مباحث، مناطق و مخاطبان مغفول مانده در عدالت تربیتی است. برای مدتی باید توزیع نامتعادل امکانات و همه منابع عدالت معنا شوند و با توجه به زیرساخت های اولیه ای که در طول زمان

بسیار نامساوی شکل گرفته است، هیچ توزیعی مساوی انجام نشود. پس از به تعادل رسیدن نظام، حسب تحلیل جامع وضعیت موجود و هدف گذاری های برنامه ای مبتنی بر آمایش سرزمینی، توزیع متناسب، متوازن و متعادل منابع و امکانات آموزشی، انسانی، ساختمان و تجهیزات انجام شود.

تأکید مقام معظم رهبری بر موضوع پیشرفت و عدالت با اولویت فرهنگ و اقتصاد خطاب به مرجع مقننه کشور، حاکی از میزان اهمیت قوانین در این عرصه است. بررسی مصوبات موجود در حوزه عدالت تربیتی مبین این است که با وجود تبیین دقیق و صریح قوانین، سیاست ها، راهبردها، اهداف و راهکارهای عملیاتی ذیل اسناد و قوانین، پس از سالیان طولانی، برخی از مصوبات همچنان صرفاً در حد همان مصوبه باقی مانده اند و اقدام عملیاتی برای کاربست آنها انجام نشده است.

بنابراین، اجرا نشدن مصوبات و قوانین موجود به صورت کامل یا ناقص، بخش مغفول دیگری در مسیر توسعه عدالت است که باید در جایگاه درست خود استقرار یابد. در این مورد، اولین گام مؤثر، تدوین فهرستی از مصوبات مرتبط با تحقق عدالت تربیتی، مندرجات سند تحول، اقدامات جاری و نیازهای اصلاحی و اجرایی استقرار مصوبات قانونی است. حسب اولویتهای زمانی و تحلیل وضعیت موجود، عملیاتی کردن بند دوم سیاست های تحولی ابلاغی مقام معظم رهبری، مبنایی ترین اقدام در اولویت فرهنگی کشور به شمار می آید.

بر این مبنا، «ارتقای جایگاه آموزش و پرورش به مثابه مهم ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد سرمایه اجتماعی و عهده دار اجرای سیاست های مصوب و هدایت و نظارت بر آن (از مهد کودک و پیش دبستانی تا دانشگاه) به عنوان امری حاکمیتی»، ضروری است.

میزان تحقق عدالت تربیتی در دوره های تحصیلی

چهار دوره تحصیلی پیش از دبستان، دبستان و متوسطه اول و دوم همگی دوره هایی رسمی هستند. طبق قوانین موجود، حضور کودکان و نوجوانان دو دوره دبستان و متوسطه اول در مدرسه الزامی است و در دو دوره پیش دبستانی و متوسطه دوم حضور اختیاری است. به تأکید قوانین و سیاست تحولی ابلاغی، آموزش و پرورش تمامی دوره ها، از مهد کودک و پیش دبستانی تا دانشگاه، به عنوان امری حاکمیتی، نیازمند توجه و ارتقای جایگاه است و قاعدتاً هر دوره متناسب با میزان تأثیرپذیری مخاطب و اثرگذاری دستگاه در تربیت نهادینه سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار می گیرد.

برخورد جبرانی با مغفول مانده ها در حوزه عدالت تربیتی باید در سطوح ملی، منطقه ای و فردی تبیین شود و حسب نتایج اقدامات جبرانی لازم انجام گیرد. محورهای اقدامات عبارتند از:

- میزان امکانات، فضا، تجهیزات، منابع آموزشی و انسانی تخصیص یافته به هر دوره، با توجه به تعداد مخاطب هدف؛
- میزان امکانات، فضا، تجهیزات، منابع آموزشی و انسانی مورد نیاز هر دوره، با توجه به تعداد مخاطب هدف؛
- میزان دسترسی مخاطب هدف هر دوره به حداقل آموزش های مورد نیاز؛
- میزان برخورداری مخاطب هدف هر دوره به آموزش و پرورش با کیفیت؛
- میزان اثربخشی کارکردهای فرهنگی و هویت محور هر دوره بر شیوه زندگی فردی و اجتماعی مخاطب هدف؛
- میزان بازدهی شناختی، ذهنی، اجتماعی، اقتصادی و توسعه ای هر دوره بر اساس مخاطب هدف؛
- میزان اثربخشی مداخلات تربیتی هر دوره تحصیلی در رشد متوازن و همه جانبه و سلامت محور مخاطب هدف.

راهکارهای تحقق عدالت آموزشی

تحقق عدالت آموزشی یکی از اصول مهم و حیاتی است. با عنایت به ضرورت و تاثیر عدالت آموزشی سؤال اساسی این است که این عدالت چگونه باید محقق شود. برای فراگیر شدن عدالت آموزشی در حوزه های تعلیم و تربیت چه باید کرد. با توجه به پراکندگی کشور و شرایط خاص اقلیمی، فرهنگی سازمانی و قومی چگونه می توان باور عدالت آموزشی را بسط و گسترش داد و زمینه اجرای عملی آن را فراهم ساخت.

در زیر به اختصار به برخی راهکارهای تحقق این اصل پرداخته می شود:

- ۱- حکومت باید همه آحاد جامعه را با هر وابستگی زبانی، نژادی و قومی هستند فرزندان شایسته خود بداند و نسبت به آنان عطف و مهربانی داشته باشد و صادفانه زمینه برخورداری آنها را از امکانات آموزشی فراهم آورد. توزیع امکانات باید در مناطق محروم و برخوردار عادلانه باشد و زبینه نیست گروهی در مدارس با آخرین تکنولوژی درس بخوانند و گروهی در زیر چادرها یا در کلاس های کپری، نمناک یا در مدارس کاهگلی در آستانه تخریب با انبوه دلهره ها به سر ببرند.
- ۲- توزیع عادلانه نیروی انسانی تحصیل کرده و فرهنگیان مجرب یکی از ضرورت های تحقق عدالت آموزشی است. امروز تراکم نیروی مجرب و کارآموده در مراکز استان ها و شهرستان ها باعث شده است مناطق محروم با فقر فکری و فرهنگی برخوردار باشند. آموزش و پرورش برای گسترش و ایجاد روحیه خدمت در این مناطق با تخصیص امتیازات ویژه رغبتی خاص در فرهنگیان ایجاد نماید تا بتواند نسبت به تربیت فرزندان محروم روستاها و مناطق محروم اقدام نمایند.
- ۳- تدوین کتب درسی متناسب با موقعیت و شرایط استان های همجوار می تواند محتوای کتب درسی را به سمت عدالت آموزشی سوق دهد. امروز زبینه نیست دانش آموزان عشایری همان کتابی را که در شمال تهران تدریس می شود را در میان رعد و برق و کوچ و بیلاقی و قشلاقی مطالعه نمایند. وقتی کتب درسی متناسب با فرهنگ های بومی تدوین شود. ضمن تعمیق اطلاعات باعث رویکرد دقیق و علمی جوانان به علم و آموزش خواهد شد. ریشه بسیاری از ترک تحصیل های امروز ناهمخوانی محتوای کتب درسی با نیازهای فراگیران است. آموزش زبان های رایج در بین قومیت ها از مدارس تا سطوح علمی که مطابق اصل ۱۵ قانون اساسی است می تواند گامی موثر در علاقه مندی دانش آموزان به علم و آموزش باشد و زمینه عدالت آموزشی را بیشتر فراهم آورد.
- ۴- پذیرش روحیه انتقادپذیری و تبدیل آن به یک فرهنگ در آموزش و پرورش، خود معلمان و دانش آموزان با نقد محتوای برنامه های درسی زمینه ایجاد تغییر در آن ها را فراهم آورند خواسته های معقول و منطقی دانش آموزان جدی گرفته شود تا کار به دستان بتوانند با درایت بیشتر نسبت به رفع موانع آموزشی اقدام نمایند.
- ۵- پرهیز از سیاسی نمودن مدیریت ها و نهادینه نمودن ثبات مدیریت از اصولی است که می تواند تحقق عدالت را تسریع بخشد. عدالت آموزشی ایجاب می کند عاقل ترین وداناترین افراد مسند علم و آموزش را به دست بگیرند. وجود نیروهای مجرب و خلاق و نوآور می تواند آموزش و پرورش را دچار تحول و دگرگونی اساسی کند. عدالت آموزشی ایجاب می کند دانایان کارها را به دست گیرند و برای حاکم شدن ارزش های والای انسانی و گسترش عدالت و مردم باوری و نیک پنداری از هیچ تلاشی دریغ نوزند.
- ۶- ایجاد زمینه مناسب برای تحصیل دختران و پسران خصوصا بازماندگان از تحصیل که کار و تلاش برای امرار معاش باعث شده است آنان نتوانند مانند دیگران بدون دغدغه ادامه تحصیل دهند. دولت می تواند با گسترش مدارس شبانه روزی بیشتر خصوصا در مناطق روستایی زمینه تحصیل فرزندان این عزیزان را فراهم آورد که تاکنون در عرصه گسترش مدارس شبانه روزی در دوره های راهنمایی و دبیرستان خوش درخشیده است.
- ۷- اختصاص منابع مالی و سرانه های دانش آموزی مطلوب به نحوی که بین دانش آموزان هر دوره تفاوت چندانی وجود نداشته

باشد در حالی که امروزه سرانه های اختصاص یافته به یک دانش آموز دبیرستانی چندین برابر یک دانش آموز ابتدایی است و این تضاد باعث خواهد شد بیشترین آمار مردودی، ترک تحصیل و از مدرسه گریزی به علت عدم وجود جاذبه های لازم آموزشی از دوره های راهنمایی و ابتدایی باشد. اختصاص سرانه دانش آموزی متناسب با نیاز دانش آموزان می تواند روشنایی و امید را تا دوردست ترین نقاط در دل فرزندان این سرزمین بیندازد.

۸- تلاش برای تامین پوشاک و لوازم التحریر دانش آموزان در مناطق محروم و فراگیر نمودن تغذیه رایگان به طوری که همه دانش آموزانی ایرانی امکان دستیابی بر امکانات اولیه آموزشی را داشته باشند و دغدغه لوازم التحریر و کیف و کتاب را نداشته باشند و در خصوص تغذیه نیز کمتر دچار مشکل گردند.

۹- آموزش و پرورش با اختصاص نیروی بیشتر گسترش فضاهای آموزشی نسبت به توزیع عادلانه دانش آموزان در سر کلاس و معلمان در هر منطقه اقدام نماید. تراکم دانش آموزی و تدریس در کلاس های چند پایه بدون هیچ گونه امتیاز ویژه ای ظلم آشکاری در حق معلمانی است که ۵ پایه را با صبوری تمام تدریس می نمایند و همان حقوقی را دریافت می نمایند که یک معلم عادی آن را در قبال تدریس در کلاس های تک پایه یا تک رشته دریافت می نماید.

۱۰- ایجاد زمینه مناسب برای بهره مندی معلمان از امکانات رفاهی مطلوب از مواردی است که امروزه به فراوانی شاهد هستیم که بسیاری از امکانات رفاهی در برخی مناطق خاص مورد استفاده معدودی از همکاران قرار می گیرد و این نمی تواند عادلانه باشد. لذا افزایش این مراکز نظیر اماکن ورزشی خانم معلمها و ... در مناطق مختلف کشور می تواند زمینه دلگرمی فرهنگیان را فراهم آورد.

۱۱- ایجاد فرصت های مناسب و برتر برای ادامه تحصیل فرهنگیان امروزه به راحتی می بینیم برخی مناطق برخوردار به علت وجود امکانات و وجود فضاهای آموزشی نظیر گستره اند جمع کثیری از همکاران را برای ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر میزبانی کنند در حالی که یک همکار در شهرستان های محروم و دور افتاده از چنین امکانات و امتیازاتی محروم است و متناسب با رشته اش نمی تواند به راحتی ادامه تحصیل دهد که ضرورت دارد با برگزاری آزمون های غیر حضوری و اعطای مدرک تحصیلی زمینه ارتقای علمی - آموزشی آنان فراهم شود.

۱۲- بهره گیری از رسانه های فراگیر نظیر رادیو، تلویزیون برای معرفی برنامه های مدارس بیشتر متعلق به مراکز استان هاست و دولت کمتر به مدارس دور افتاده کپری و مدارس در حال ریزش توجه کرده است. توجه به مدارس روستایی و معلمان مناطق محروم در برنامه های رادیو، تلویزیونی می تواند باعث رغبت کاری بیشتر در همکاران شود.

نتیجه گیری

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با تأکید بر عدالت تربیتی، ترسیم کننده ایرانی توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویتی اسلامی انقلابی، الهام بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین المللی در افق ۱۴۰۴ است. امام علی (ع) گلوگاه اصلی تحقق این سیادت همه جانبه را معرفی کرده اند:

• **تعلّموا العلم صغارا، تسودوا به کبارا:** در خردسالی علم بیاموزید تا در بزرگسالی به برتری و سیادت و آقایی نائل شوید (ابی الحدید، ۶۴۹ق: ۲۶۷).

• **من لم يتعلّم فی الصغر لم يتقدّم فی الکبر؛** کسی که در کوچکی تحصیل علم نکند؛ در بزرگسالی، تقدّم اجتماعی نخواهد داشت (آمدی، ۱۴۲۹ق: حکمت ۸۹۳۷).

بر این مبنا و به تأکید آیات و روایات الهی، یافته‌های پژوهشی و مستندات حوزه‌های متعدد علمی و اجرایی داخلی و خارجی، دوره تحصیلی پیش‌دبستان معروف به «دوران طلایی»، مؤثرترین دوره آموزش و پرورش افراد انسانی است. فرصتی بی‌بدیل که هرگز و به هیچ‌وجه جبران‌شدنی نیست! اسناد و قوانین پشتیبان اجرایی این دوره، لازم و البته ناکافی هستند. دوران ابتدایی، اولویت سند تحول بنیادین است. عالی‌ترین مقام کشور اهمیت این دوران را به کمال تبیین کرده‌اند. لیکن همچنان کودکان پیش‌دبستانی در بهره‌مندی از حق حاکمیتی آموزش و پرورش با کیفیت مغفول مانده‌اند. با توجه به تبیین صریح قوانین، سیاست‌ها، راهبردها، اهداف و راهکارهای عملیاتی اسناد مصوب کشور، تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش زمانی محقق می‌شود که از بنیادی‌ترین دوره تحصیلی، یعنی دوره پیش از دبستان، آغاز شود. به نظر می‌رسد تحقق حداکثری عدالت تربیتی صرفاً نیازمند عزم ملی و جدی، طبق برنامه عمل جامع و تحت مدیریتی یکپارچه و مقتدر است.

منابع

- 1- قادر، دکتر حاتم، اندیشه‌هایی دیگر، انتشارات بقعه، ۱۳۷۸ ص ۴۰۹
- 2- تمیمی آمدی، عبدالوحد بن محمد، غرر الحکم و دررالحکم، ترجمه مصطفی درایتی، انتشارات ضریح آفتاب، ۱۳۸۱ ص ۱۲۶
- 3- فاتر، مایگل، ب، خداوندان اندیشه سیاسی، ترجمه دکتر جواد شیخ الاسلامی، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۷ ص ۴۱
- 4- خمینی، روح الله، شرح جنود و جهل، موسسه تنظیم و نشر آثار، ۱۳۷۷ ص ۱۴۸
- 5- مطهری، مرتضی، عدل الهی، انتشارات اسلامی ۱۳۵۳ ص ۷۰-۶۸
- 6- تنها: محمد جواد، عدالت آموزشی و فرهنگی، روزنامه کیهان شنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۳۸۳
- 7- سند تحول بنیادین جمهوری اسلامی ایران. 1390
- 8- ابن‌ابی‌الحدید (649ق). شرح نهج‌البلاغه. جلد دوم. نشرنی. شهرتهران.
- 9- ابوالفتح آمدی. غررالحکم و دررالكلم (1429ق). نشر دارالکتاب الاسلامی.
- 10- محمدباقر مجلسی (1077-1006/1403ق). بحارالانوار. جلد 1. نشر. شهر تهران.
- 11- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان جمهوری اسلامی ایران. مصوب 1399 مجلس شورای اسلامی ایران.
- 12- UNESCO. (2007). Strong foundations - Early childhood care and education. Report. Paris